

DERADIKALISOITUMINEN JA INTERVENTIOT VÄKIVALTAISEEN EKSTREMISMIIN

EX POST PAPER RAN EXIT

Minimum methodological requirements for exit interventions

Outline: Deradicalisation interventions for violent extremism

15-16 March 2016

London

On mahdotonta luoda kaikkialla toimivaa, yhtä deradikalisoitumisen prosessia ensinäkkin siitä syystä, että lainsäädäntö ja infrastruktuuri vaihtelevat eri EU:n jäsenmaiden välillä. Jäsenvaltioiden välillä on suurta vaihtelua siinä, miten deradikalisoitumiseen liittyvää työtä tehdään ja millä alueella (esimerkiksi vankilassa tai nuorikeskuksessa). Deradikalisoitumisprosessiin osallistuvat henkilöt myös vaihtelevat niin heidän ideologiansa, sukupuolensa kuin radikalisoitumistasonkin mukaan, tehden ”yksi malli sopii kaikkiin tilanteisiin”- ratkaisut mahdottomiksi. Lisäksi se, miten julkinen keskustelu, media ja poliittinen debatti hyväksyvät radikaalit ajatukset, vaihtelee (1).

-Raportin ovat kirjoittaneet pääasiassa EXIT-työntekijät, eli ammattilaiset, jotka työskentelevät deradikalisoitumisprosessin parissa (1).

Deradikalisoituminen ja muut termit

-Deradikalisoituminen on julkisessa keskustelussa yleisesti käytetty termi, mutta kaikki sen parissa työskentelevät ihmiset eivät ihannoiki kyseisen termin käyttöä. Termi ei kuvaa kaikkea sitä, mitä tapahtuu, kun ihminen irrottautuu ekstremistisestä ympäristöstä ja/tai muuttaa ajattelutapaansa. Luokun ottamatta ajattelun ja mielenlaadun muuttumista, prosessiin kuuluu myös käytökseen liittyviä (kuten väkivallasta pidättäytyminen) että käytännöllisiä (työ, koti, koulu) muutoksia. Irrottautuminen (disengagement) on termi, jota käytetään kuvaamaan näitä edellä mainittuja muutoksia. EXIT-termi taas yhdistää deradikalisoitumisen ja irrottautumisen termit. Muut käsitteet, kuten kuntoutus ja uudelleen sosialisointi, viittaavat enemmänkin prosessin päämäärään. Vaikka deradikalisoituminen on terminä epätäydellinen, käytetään sitä tässä raportissa kuvaamaan kaikkia pyrkimyksiä päästä eroon väkivaltaisesta ekstremististä (2).

-Joissain maissa ja kielissä radikalisoituminen ilmaisee lisääntyntä sitoutuneisuutta joko positiivisessa tai negatiivisessa mielessä. Tässä raportissa radikalisoituminen kuitenkin määritellään negatiiviseksi prosessiksi, jossa ihmiset lisääntyneessä määrin tuntevat, että heidän mielipiteensä on tärkeämpi kuin laki tai muiden kansalaisten turvallisuus (2).

-EXIT-työntekijät toteuttavat radikalisoitumisesta irrottautumis-ohjelmia. EXIT-työntekijöiden ryhmä on hyvin heterogeeninen: jotkut heistä työskentelevät kokoaikaisesti, jotkut vain osana muuta työtään. Myös taustat voivat vaihdella nuorisotyöntekijöistä psykologeihin ja uskonnollisiin neuvojiin (2).

Periaatteet ja ohjeet

ERILAISET IDEOLOGIAT, SAMANLAISET POLUT

Ideologioista huolimatta radikalisoitumisen syinä ovat usein tyytymättömyys ja epäkohdat. On myös huomattu, että lähes kaikki deradikalisoitumisprosessia läpikäyvät ihmiset joutuvat usein ponnistelemaan lähteäkseen ekstremistisistä ympäristöistä ja uudelleen asettuakseen osaksi yhteiskuntaa. Yksilön radikaali-ideologia tulisi kuitenkin ottaa huomioon, sillä se on osa radikalisoituneen yksilön henkilökohtaista matkaa (2).

KYKY MUUTTUA

Usko siihen, että ihmisillä on kyky muuttua, pidättäytyä ekstremismistä ja uudelleen integroitua osaksi yhteiskuntaa, toimii edellytyksenä niin exit-ohjelmaan osallistujilla, exit-työntekijöillä kuin päättäjillä. Samalla tavalla kuin polut radikalisoitumiseen ovat erilaisia ja yksilöllisiä, ovat myös polut deradikalisoitumis-prosessiin. Se, kuinka paljon ihminen voi muuttua ja millä vauhdilla, on myös yksilöllistä (2).

PROSESSIN OMISTAJA

-Deradikalisoitumis-prosessin ”omistaja” on se yksilö, joka ottaa osaa exit-ohjelmaan: kukaan muu ei voi pakottaa heitä tekemään radikalisoitumiselleen jotain. Osallistujan tulee ensin tulla siihen lopputulemaan, että hän tahtoo tehdä muutoksia elämässään. Ihmisiä voi toki yrittää motivoida mukaan ohjelmaan, mutta kannustimien antaminen ei yksin riitä. Muutoksen helpottaminen ja mahdollistaminen sen sijaan toimii (2-3).

-Osallistujan tavoitteet toiminnasta voivat vaihdella yhteiskunnan tavoitteista, ainakin siltä osin, miten tavoitteita kuvaillaan. Kaikki ohjelmaan osallistuvat eivät pidä itseään radikalisoituneina, ja voivat sen sijaan väittää olevansa motivoituneita muuttumaan muista syistä (kuten perheen perustaminen, lepo). Edellä mainituissa tapauksissa prosessin nimeäminen ”deradikalisoitumis-prosessiksi” voi olla haitallista (3).

-Exit-työntekijän tehtävänä on auttaa rakentamaan ja vahtia muutosprosessia. Osallistujan muutostavoite muutetaan realistisiksi käytännön askeliksi. Exit-työntekijä voi myös kutsua muita ammattilaisia mukaan prosessiin tukemaan näiden askelien ottamista. Näin ollen exit-työntekijä on vastuussa projektin helpottamisesta ja mahdollistamisesta (3).

LUOTTAMUS

-Osallistujien tulee pystyä luottamaan exit-työntekijöihin, jotka auttavat heitä prosessin aikana. Luottamuksen rakentaminen vaatii kuitenkin aikaa. Sekä exit-työntekijällä että prosessiin osallistujalla tulee olla edes vähän luottamusta muutosprosessiin sekä yhteiseen polkuun. Luottamus kasvaa, kun osapuolet oppivat tuntemaan toisensa paremmin.

-Exit-työntekijän persoonallisuus, kyky saada yhteys muihin, luotettavuus ja tietäväisyys vaikuttavat hänen uskottavuuteensa ja siihen, kuinka hyvin osallistuja voi häneen luottaa.

-Exit-työntekijän edustama organisaatio tai muut hänen työtehtävänsä voivat vaikuttaa siihen, kuinka paljon osallistuja häneen luottaa. Radikalisoituneilla yksilöillä on usein heikko luottamus valtion instituutioita kohtaan. Avuksi voidaan kuitenkin kutsua kansalaisjärjestöt (3).

ANALYYSI

Tehokkaan ja räätälöidyn avun tarjoamiseksi exit-työntekijän tulee muodostaa hyvä kokonaiskuva osallistujan mielentilasta sekä olosuhteista. Informaatio voidaan kerätä osallistujalta itseltään tai muilta, kuten hänen ystäviltaan tai muilta prosessissa mukana olevilta ammattilaisilta. Analyysi antaa kuvan tilanteen haasteista sekä loogisimmista järjestyksistä lähteä ratkaisemaan niitä. Informaation kerääminen analyysia varten yhtäaikaaisesti luottamuksen rakentamisen kanssa voi olla joskus haastavaa, sillä informaation kerääminen voi tuntua vakoilulta ja juoruilulta. Prosessia voidaan kuitenkin pehmentää kertomalla osallistujalle suoraan alusta alkaen, mitä exit-työntekijä tulee tekemään (3).

TURVALLINEN YMPÄRISTÖ

Tapaamisten exit-työntekijän kanssa tulisi tapahtua paikoissa, joissa osallistuja tuntee olonsa turvalliseksi eikä paikassa, jossa voi tulla kuulluksi tai nähdyksi. Myös exit-työntekijän turvallisuus tulee taata, sillä jotkut osallistujista voivat mahdollisesti olla väkivaltaisia tai aktiivisesti mukana väkivaltaisessa ekstremistisessä ympäristössä (3).

LUOTTAMUKSELLISUUS

Osallistujille tulisi olla selvää, kuinka heidän exit-työntekijöille jakamaansa tietoa käytetään. Osallistujien tulisi tietää ennakkoon, jos exit-työntekijät ovat velvoitettuja raportoimaan itse prosessista tai ilmeisestä vaarasta tai rikollisesta toiminnasta (3-4).

EXIT-TYÖNTEKIJÄ

-Ei ole olemassa exit-työntekijää, joka pystyisi tarjoamaan kaiken tarvittavan deradikalisoitumisprosessissa. Omien ammatillisten taitojensa käyttämisen lisäksi exit-työntekijän tulee verkostoitua ja osata hallita prosessia.

-Entiset radikaalit omaavat henkilökohtaista kokemusta, joka tekee heistä uskottavia. Koska heidän henkilökohtainen historiansa on läheisesti yhteydessä heidän työhönsä, tulee heidän turvallisuuteensa ja hyvinvointiinsa kiinnittää huomiota.

-Jos deradikalisoitumisprosessi liittyy uskonnon inspiroimaan ekstremismiin, voi uskonnollinen ohjaus olla tarpeen. Uskonnolliset johtajat voidaankin nähdä uskottavina ja asiansa tietävinä, vaikkakin he voivat tulla torjutuiksi esimerkiksi dogmaattisista, teologisista syistä. Uskontoon liittyvän koulutuksen omaavilla henkilöillä tulee myös olla muita exit-työntekijän vaadittuja taitoja. Jos nämä taidot puuttuvat, voivat henkilöt kuitenkin tukea exit-työntekijöiden apuna (4).

TOIMINTATAVAT JA INTERVENTIOT

-Balanssi täysin avoimien ja muokattavissa olevien prosessien sekä tiukkojen järjestelmällisten prosessien välille tulee löytää. Jos askeleet ja tapaamiset ovat liian tiukkoja, on riskinä, etteivät ne sovi yhteen osallistujan tarpeiden kanssa.

-Deradikalisoitumisprosessi voi olla terapiamaista (one-on-one) interventiota tai sosiodynaamista, ryhmässä tapahtuvaa interventiota. Ryhmän on mahdollista tarjota ryhmätukea ja tunnustusta siitä, etteivät yksilöt ole yksin tunteidensa kanssa. Ryhmät voivat kuitenkin myös tuoda ihmisiä yhteen negatiivisin seurauksin, esim. viemällä ihmisiä väärään suuntaan tai luomalla ryhmäpainetta. Jos työskentely deradikalisoitumiseksi tapahtuu vain ryhmätasolla, ei tilaa jää hyvin henkilökohtaisten asioiden käsittelylle. Yksilöllistä ohjausta tulee olla siis ainakin jollakin tasolla.

-Balanssi haastamisen ja hyväksymisen välillä on avainasemassa. Osallistujan hyväksyminen ihmisenä on tärkeä osa niin luottamuksen kuin itsevarmuuden rakentamista sekä muutoksen mahdollistamista. ”Hyväksyminen” viittaa ammattimaiseen asenteseen, eikä tarkoita ystävystymistä osallistujan kanssa. ”Haastaminen” kohdistuu osallistujan käytökseen ja ajatuksiin (4).

SUKUPUOLI

Niin äärioikeistolaisessa kuin uskonnon inspiroimassa ekstremismissä sukupuoliroolit ovat vahvasti määriteltyjä. Tämän seurauksena radikalisoituneissa ympäristöissä toimivat miehet nähdään usein machomaisina taistelijoina, siinä missä naiset nähdään vain tukijoina, sivussa seisojina ja jopa uhreina. Nämä ennakkoluulot voiva johtaa harhaanjohtavaan lähestymistapaan, jossa esimerkiksi jätetään huomioimatta naisten potentiaalisuus väkivaltaan tai jossa osallistujan naispuolinen kumppani nähdään au-

tomaattisesti deradikalisoitumisprosessin tukijana. Tarvitaan siis sukupuolineutraalia analyysia (4).

HENKILÖKOHTAISTEN ASIOIDEN KÄSITTELY

-Osallistujan sen hetkinen henkinen tila tulee ottaa huomioon. Joillain osallistujalla saattaa olla pelkoja, post-traumaattinen stressihäiriö, pakkotoimintoja tai epätietoisuutta. Osallistuja voi myös kokea häpeätunnetta ääriilikkeestä, perheestään tai ystävis-tään. Edellä mainituista asioista voidaan puhua yksilötapaamisissa. Exit-työntekijän tulee arvioida, pystyykö hän yksinään auttamaan osallistujaa vai tarvitaanko muiden ammattilaisten, kuten psykiatrin, apua.

-Uuden elämän aloittaminen edellyttää, että osallistuja on sinut menneisyytensä kanssa. Omaelämäkerralliset lähestymistavat voivat auttaa tässä. Radikalisoituneiden yksilöiden on tapana ajatella yksioikoisesti, että ympäristö radikalisoi heidät ja toisaalta ulkoistaa velvollisuutensa, esimerkiksi tukeutumalla ajatukseen, että ryhmä pakotti tekemään jotakin. Uudelleen käymällä oma historia läpi ja muokkaamalla sitä, osallistujat voivat kehittää vastuullisuuden tunnettaan (5).

TYÖSKENTELEY IDEOLOGISTEN JA USKONNOLLISTEN ASIOIDEN PARISSA

-Uskonto ja ideologia ovat tärkeitä asioita deradikalisoitumisprosessissa. Niiden laajuus voi kuitenkin vaihdella, sillä jollain osallistujilla on suuremmat tarpeet niiden suhteen kuin toisilla. Ideologisista ja uskonnollisista asioista keskusteleminen osallistujan kanssa voi johtaa radikaaleihin diskursseihin, jotka eivät jätä tilaa keskustelulle tai muutokselle. Sen sijaan muutosta voidaan edistää tarjoamalla ei-ekstremistisiä vaihtoehtoja, jotka havainnollistavat kuinka demokraattisessa yhteiskunnassa voi olla uskonnollinen tai edustaa vahvoja mielipiteitä.

-Vaihtoehtojen tarjoaminen ei kuitenkaan toimi, jos osallistujalle esitetään utopistista kuvaa täydellisestä kansalaisesta. Tämä voi luoda suuren aukon nykyisen ja visualisoidun tilanteen väliin. Vaihtoehtojen tulee olla houkuttelevia ja realistisia sekä samaan aikaan avoimia keskustelulle siitä, mikä on hyväksyttävää radikaalia toimintaa ja mikä ei (5).

KÄYTÄNNÖN APU

Ekstremistisen ryhmän jättäminen tai ekstremistisestä ajattelusta pidättäytyminen voivat luoda tyhjyyden ja kuulumattomuuden tunteita. Osallistujat tarvitsevatkin uusia näkökulmia elämäänsä. Tätä voidaankin helpottaa esimerkiksi tukemalla kodin, työn tai koulutuksen löytämistä (5).

PERHE, YSTÄVÄT JA YHTEISÖ

-Perheen, ystävien ja yhteisön roolit tulisi ottaa huomioon, sillä niillä on vaikutuksia osallistujaan niin deradikalisoitumisprosessin aikana kuin sen jälkeenkin. Koska radikalisoitumisprosessin aikana yksilöt yleensä menettävät suuren osan sosiaalisesta verkostostaan, on perhe usein viimeinen jäljelle jäävä sosiaalinen kontakti. On hyvä arvioida, kuinka tukea antava perhe on muutosprosessissa.

-Haastavan deradikalisoitumisprosessin aikana on helpottavaa, jos osallistujalla on ympärillään ihmisiä, joihin tukeutua. Tämä voi kuitenkin olla vaikea tehtävä perheille ja ystäville. Onkin tärkeää tarjota tukea myös näille ihmisille, joilla on positiivinen vaikutus osallistujaan. Kaikki perheenjäsenet ja ystävät eivät kuitenkaan ole aina hyviä kumppaneita radikalisoitumisprosessin aikana, sillä he saattavat hyväksyä sen ja

olla osana ääriliikettä. Tilanne tulisikin arvioida ennen perheen tai ystävien prosessiin mukaan ottamista (5).

ORGANISAATIO

-Exit-työntekijät voivat työskennellä osallistujien kanssa yksilötapaamisten kautta. On kuitenkin tärkeää, että prosessiin kuuluu myös jonkinlaista vertaisarviointia ja että exit-työntekijälle on tarjolla koulutusta, jotka parantavat tämän ammattitaitoa. Lisäksi on tärkeää huolehtia työntekijän hyvinvoinnista. Työntekijöiden oppimisen kannalta voi olla hyödyllistä luoda mahdollisuuksia osallistua kollegoiden tapaamisiin.

-Olennaista on, että työntekijän organisaation vastuulla on tarjota työn perusedellytykset, kuten hyvät suhteet päättäjiin, moniammatilliseen yhteistyöhön sekä pitää työntekijänsä puolta, jos jokin menee vikaan.

-Ideaalitalanteessa exit-työntekijän työ pohjautuu pysyvään organisaatioon. Tämä mahdollistaa aiempien osallistujien avun pyytämisen, jos tarve sekä tarjoaa ammattilaisille mahdollisuuden antaa jälkihuoltoa (6).